

RECENZE

Prudovič Marek. Ústava rímskej republiky. Praha: Leges, 2021, 179 s.

Okruh písomných (historických a historicko-právnych) prameňov poznania antických dejín – všeobecných, ako aj právnych – je v zásade uzavretý. Bádania zameriavajúci sa na tieto dejiny tak musia pracovať s písomnými prameňmi, ktoré sú dlhodobo známe a boli už veľakrát a z mnohých uhlov pohľadu vedecky skúmané. Dospieť k novým celistvým poznatkom o gréckej a rímskej antike na báze písomných prameňov sa preto dá iba veľmi obmedzene.¹ Na druhej strane je možné pomerne rozsiahlo prehodnocovať, a tým korigovať, spresňovať či dopĺňať skoršie výklady písomných prameňov. Okrem toho možno na známy obsah písomných prameňov nazrieť z nových perspektív alebo naň vzťahovať nové explikačné koncepty a podobne. V neposlednom rade možno pramenné informácie viac-menej originálne selektovať, sumarizovať a interpretovať a týmto spôsobom odhaliť povedzme nové súvislosti medzi určitými faktmi. Aj napriek prakticky nulovej akvizícii nových písomných prameňov k všeobecným a právnym dejinám antiky možno teda tieto dejiny aj naďalej zmysluplne a prínosne skúmať, k čomu pristupuje potreba systematickejšie sa venovať ich určitým, nedostatočne prebádaným a pritom z rôznych dôvodov dôležitým témam.

V slovensko-českom priestore je jednou z nedostatočne prebádaných a pritom pre právnú vedu nesporne dôležitých tém antických dejín rímske verejné právo. Preto treba uvítať tu recenzovanú vedeckú monografiu *JUDr. et PhDr. Mareka Prudoviča*, doktoranda Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, ktorá sa zaoberá komplexným základom uvedeného práva – ústavou antického rímskeho štátu, a to s primárnym zameraním na podobu, ktorú táto ústava mala v období republiky, nasledujúcom po období kráľovstva a vystriedanom obdobím cisárstva (principát a dominát).

Autor sa v recenzovanej monografii pokúsil dôsledne naplniť používané teoretické pojmy dobovým obsahom a tým predísť pri akomkoľvek serióznom výskume minulosti nežiaducim anachronizmom, napríklad vzťahnutiu dnešného chápania štátu na antickú rímsku republiku. Uvedené sa týka aj autorovho vymedzenia centrálného pojmu monografie, t. j. pojmu „ústava“, v širšom kontexte antickej politicko-právnej reality a filozofie. Podľa autora ústavu rímskeho štátu v ktoromkoľvek období jeho vývoja nemožno redukovať na jej normatívnu bázu (nepísané obyčaje plus postupne prijímané právne predpisy čiastkovej povahy), a to aj napriek tomu, že sa táto báza postupne významne rozšírila. Pod skúmanú ústavu treba totiž, ako správne uvádza autor, zahrnúť nielen právne normy, ale aj faktické usporiadanie rímskej spoločnosti a tiež každodenné dianie, keďže toto usporiadanie a dianie ústavu sústavne ovplyvňovali, dotvárali, ba aj pretvárali. Rímska ústava tak bola v podstate totožná s celým spoločenským poriadkom antického Ríma,

¹ K takým poznatkom môže dospieť v podstate iba archeológia skúmajúca nepísané pramene, ktorých počet – na rozdiel od počtu písomných prameňov – je obrovský a ďalej sa zvyšuje.

a preto jej celistvé poznávanie predpokladá venovať sa aj takým oblastiam, ako sú napríklad pôsobenie kňazov v politickom živote (kňazi napríklad rituálne zisťovali, či „bohovia súhlasia“ s určitými verejnoprávnymi aktivitami, napríklad s konaním zasadnutí ľudových zhromaždení či senátu) alebo dopady expanzie Rímskej ríše (napríklad výrazný nárast počtu osôb, ktoré úplne alebo čiastočne nemali práva rímskych občanov, avšak mali značne zaťažujúce povinnosti voči Rímu).

Marek Prudovič pristúpil k spracovaniu problematiky monografie vo viacerých smeroch viac-menej inovatívne, čo možno považovať, prinajmenšom v našom prostredí, za dôležitú pridanú hodnotu recenzovaného diela.

Autor predovšetkým neoddelil inštitucionálny aspekt skúmanej ústavy (systém štátnych orgánov spravujúci sa touto ústavou) od (zložitého) historického kontextu, ktorým bola podmienená, jej vývojových zmien, jej antickej, ako i neskoršej teoretickej (filozofickej) reflexie ani veľmi pravdepodobného, respektíve v niektorých prípadoch nesporného inšpiračného pôsobenia na neskoršie ústavné systémy – autor presvedčivo poukázal na možnosť takého pôsobenia okrem iného vo vzťahu k ústavným systémom Veľkej Británie a Spojených štátov amerických. Autor tak premyslene prepojil niekoľko relatívne samostatných perspektív výskumu témy monografie, čím dosiahol pomernú ucelenosť jej vlastného výkladu.

Jednou z podstatných súčastí rímskej republikánskej ústavy bol komplexný systém štátnych orgánov, ktorému sa *Marek Prudovič* v recenzovanom diele podrobne venoval. Spochybnil pritom zaužívaný názor, podľa ktorého politicky najvýznamnejším a najsilnejším republikánskym orgánom bol senát – takým orgánom bola podľa neho skôr magistratúra, t. j. hierarchicky usporiadaná skupina magistrátov (úradníkov) –, a zdôraznil tiež, že politický význam ľudových zhromaždení (občianskych snemov) bol v skutočnosti väčší, než sa niekedy tvrdí. Hoci autor tieto závery podporil solídnu argumentáciou, recenzent ich považuje za do určitej miery diskutabilné.

Magistráti, ako ukázal autor, samostatne, bezprostredne a rozsiahlo vykonávali štátnu moc vo vojenskej i civilnej (v administratívnej, no v nezanedbateľnej miere i v legislatívnej, justičnej a kultovej) sfére a okrem toho fungovali ako určití sprostredkovatelia medzi senátom a ľudom (dobovo teoreticky išlo o dva komplementárne konštitutívne prvky štátu), pričom niektorí tiež zvolávali senát a ľud, t. j. ľudové zhromaždenia, určovali ich program, predsedali ich zasadnutiam a uvádzali do praxe ich akty. Politický význam magistrátov bol teda nepochybne značný. Podľa názoru recenzenta však nemožno tvrdiť, že bol plošne väčší ako politický význam senátu, a to preto, že o určitých podstatných otázkach nerozhodovali magistráti, ale senát, ako aj preto, že senát v pomerne veľkej miere riadil aktivity magistrátov, respektíve magistráti v pomerne veľkej miere boli akousi „predĺženou rukou“ senátu (uznesenia senátu boli právne nezáväznú, no magistráti ich väčšinou rešpektovali a realizovali). Popritom bol senát baštou vládnucej vrstvy, a to najskôr patricijov a neskôr senátorského stavu prepojeného, respektíve vo veľkom rozsahu sa prelínajúceho so širšou spoločenskou elitou – nobilitou, ktorej členovia ovládali magistratúru a mali tiež faktický vplyv na rozhodovacie činnosti ľudových zhromaždení.

Autorom opísané právomoci ľudových zhromaždení, ako boli napríklad volenie magistrátov alebo schvaľovanie zákonov, svedčia o ich značnom politickom význame. Autor však mohol venovať väčšiu pozornosť skutočnosti, že tento význam seriózne relativizovala silná mocenská pozícia magistrátov predsedajúcich zhromaždeniam – magistráti zhromaždenia zvolávali, začínali, viedli i ukončovali a zároveň určovali ich program,

o ktorom účastníci zhromaždení nemohli diskutovať a do ktorého ani nemohli zasahovať. Ak napríklad bol na programe návrh zákona, účastníci zhromaždenia ho hlasovaním schválili alebo odmietli v podobe, v ktorej im ho predložil predsedajúci magistrát, teda bez možnosti ho prerokovať alebo upraviť, doplniť či nahradiť vlastným návrhom.

Vývoj ústavy antického rímskeho štátu je pre autora zhruba kontinuálny. S týmto názorom možno súhlasiť aj preto, že zodpovedá dobovému nazeraniu na vývoj rímskeho štátu. Napríklad ústava principátu ako celok nebola „novou“ ústavou, ale skôr republikánskou ústavou so zakomponovaným úradom principa (cisára) a ďalšími novými prvkami, ktoré, pochopiteľne, túto ústavu výrazne modifikovali, avšak v úplnom rozsahu nenahradili.

Ako sa už spomenulo, autor tému recenzovanej monografie skúmal aj vo filozofickej rovine. V tomto smere sa okrem iného pokúsil o vystihnutie celkovej povahy rímskej republikánskej ústavy. Poukázal na známy fakt, že táto ústava bola zmiešaná, t. j. bola kombináciou troch foriem vlády, a to – demokracie (reprezentovali ju ľudové zhromaždenia), aristokracie (reprezentoval ju senát) a monarchie (reprezentovali ju magistráti na čele s dvomi konzulmi), čo jej dodávalo stabilitu, keďže uvedené tri formy vlády, respektíve inštitúcie, čo ich reprezentovali, boli vzájomne prepojené do dômyselného systému, v rámci ktorého efektívne kooperovali a zároveň sa navzájom limitovali, ako aj kontrolovali, a tak aj udržiavali v pomernej vzájomnej rovnováhe. Tieto formy vlády boli takzvanými dobrými formami vlády, ktoré vďaka svojmu prepojeniu unikli antickou štátovedou (okrem iných Aristotelom) postulovanej vývojovej zákonitosti, spočívajúcej v postupnej degradácii dobrých foriem vlády na ich zlé náprotivky, napríklad aristokracie na oligarchiu. Rímska republikánska ústava sa tak (aspoň z teoretického hľadiska) vyznačovala značnou kvalitou, ktorej príčiny však autor nespája iba s tým, že integrovala tri dobré formy vlády, ale aj s tým, že mala značný potenciál účinne riešiť problémy praktického života obyvateľov rímskeho štátu a do veľkej miery mala racionálny (logický) charakter, respektíve spočívala na prirodzene správnych (prirodzenoprávnych) princípoch, ktoré Rimania postupne odhalili a ďalej rozvíjali premyslenými pozitívnoprávnymi zásahmi.

Marek Prudovič sa tiež pokúsil identifikovať konkrétny prínos rímskej republikánskej ústavy pre súčasnú právnu vedu, ktorý vidí predovšetkým v jej prvkoch predstavujúcich ani nie tak predobraz ako skôr už elementárnu formu bazálnych princípov modernej konštitucionalistiky, respektíve moderného demokratického občianskeho štátu, ktorými sú najmä suverenita ľudu, zastupiteľská demokracia, prepracovaná deľba štátnej moci a skutočná zodpovednosť osôb, čo ju vykonávajú.

Recenzovaná monografia je založená na rozsiahlej bibliografii, ktorá zahŕňa napríklad aj diela nemeckého historika antického staroveku *Jochena Bleickena*, ktoré nateraz patria k najvýznamnejším syntézam vývoja ústavy rímskeho štátu. Autorov výklad je prehľadný a dobre zrozumiteľný, čomu napomáhajú aj priebežné schémy a tiež určité prílohy. Monografiu tak možno využiť aj v didaktickom procese (ako učebnicu). Na druhej strane autor sa miestami vyjadruje príliš zdĺhavo či trocha ťažkopádne alebo v podstate zbytočne opakuje už skôr uvedené skutočnosti. Oceňujem však, že monografia nie je iba obyčajným zhrnutím faktov, ale obsahuje aj analytické pasáže a esejistické úvahy, a tak aj do určitej miery pôvodné zistenia a závery autora. Terminológia vrátane latinskej je používaná správne, pravda, výraz „*condicio*“, t. j. „podmienka“, je nesprávne zapísaný ako „*conditio*“, t. j. „korenie“. Výhradu mám k pojmu „majetková aristokracia“. Príslušnosť k aristokracii bola podmienená aristokratickým pôvodom, respektíve narodením sa do aristokratického rodu, teda „urodenosťou“ a nie majetnosťou. Navyše je problematickým aj autorovo

stotožnenie majetkovej aristokracie s nobilitou, ktoré evokuje, že hlavným predpokladom členstva v nobilitate bola majetnosť, čo však neplatilo.

Záverom možno konštatovať, že *Marek Prudovič* svojou vedeckou monografiou významne prispel k poznaniu rímskeho verejného práva u nás a ukázal, že aj toto odvetvie rímskeho právneho poriadku, teda nielen rímske súkromné právo, rozsiahlo ovplyvnilo právny vývoj západnej civilizácie.

Peter Vyšný*

* Doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, katedra dejín práva. E-mail: petervysny@hotmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5132-1291>.